

ศึกษาพฤติกรรมการดำรงชีวิต ของนกกระจ่าง

การทำลายธรรมชาติแม้เพียงเล็กน้อย จะส่งผลกระทบต่อทั้งโลกที่เราอยู่
การเก็บรังนกกระจ่างมา.....เพื่อประดับบ้าน
การปล่อยนกกระจ่างที่ถูกขังและนำมาขาย.....เพื่อทำบุญ?????????
การบริโภคนกกระจ่างทอดกรอบ.....เพื่อความเพลิดเพลิน
การยิงนกกระจ่าง.....เพื่อความสนุกและคบนอง
ล้วนเป็นการส่งเสริมการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม...

คง ไม่นานนัก...จำนวนนกกระจ่างจะลดลงไปอีกเรื่อยๆ จนอาจหมดและสูญพันธุ์ นกซึ่งเป็นพันธุ์นกอเล็ก ๆ ในการดำรงความหลากหลายทางชีวภาพก็ถูกทำลายไป เมื่อพันธุ์ของสิ่งแวดลอมถูกทำลายไปทีละอย่าง สองอย่างจากการกระทำของมนุษย์ที่ไม่มีจิตสำนึกในการรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้ ผลกระทบต่างๆ ต่อมนุษย์เช่นภาวะโลกร้อนก็จะทวีความรุนแรงขึ้น เหมือนคำกล่าวที่ว่า “เด็ดดอกไม้สะเทือนถึงดวงดาว” จึงอย่าคิดว่าเรื่องเล็กน้อยไม่สำคัญ แต่ให้ระลึกว่า “แม้จะเป็นเรื่องเล็กน้อย ก็สำคัญยิ่ง”

จากการมองเห็นคุณค่าความสำคัญของการดำรงชีวิตของสัตว์และการเห็นคุณค่าของธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม โดยตระหนักถึงความสำคัญของชีวิตน้อย ๆ ที่โอบน้อมอย่างฉับไว ดูน่ารักและน่าสนใจ อย่างนกกระจ่าง เด็กนักเรียนระดับมัธยมศึกษากลุ่มหนึ่งจึงเกิดความสนใจ และร่วมกันพิจารณาเห็นว่า นกกระจ่างซึ่งเป็นนกประจำถิ่นที่มีความพยายาม และขยันมาก โดยเฉพาะตัวผู้ในฤดูผสมพันธุ์จะพยายามสร้างรังให้สวยงาม และโดดเด่น (ซึ่งแตกต่างจากรังของนกชนิดอื่น) และด้วยความสวยงามและแปลกตาของรังนกกระจ่างนี้เอง ชาวบ้านในชุมชนจึงมักนิยมนำรังของนกกระจ่างมาประดับตามบ้านเรือน อาคารสถานที่ต่างๆ หรือนำไปขาย จนปัจจุบันพบว่าจำนวนนกได้ลดน้อยลงไปมาก กลุ่มนักเรียนตัวน้อยดังกล่าวซึ่งได้แก่ เด็กชายรุ่งโรจน์ สืบญาติ เด็กชายณัฐพล อินทร์โชติ และเด็กชายชาณณรงค์ วัฒนชัย โรงเรียนท่าข้ามพิทยาคม ตำบลท่าข้าม อำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี โดยมี อาจารย์สนทยา วรเพ็ญ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา จึงได้ร่วมกันหาแนวคิดเพื่อศึกษาหาแนวทางอนุรักษ์นกดังกล่าวให้อยู่คู่กับท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ในที่สุดจึงได้ทำโครงการเรื่อง “ศึกษาพฤติกรรมการดำรงชีวิตของนกกระจ่าง” ขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมการดำรงชีวิต* แหล่งที่อยู่อาศัย และชนิดของอาหาร ศึกษาพฤติกรรมการสร้างรัง การอยู่ร่วมกัน วัสดุที่ใช้ทำรัง ลักษณะรัง ขนาด

ของรัง ความสูงของรัง และ ชนิดของต้นไม้ที่นกชอบอาศัยอยู่ ศึกษาพฤติกรรมการวางไข่ และการเลี้ยงดูลูกนก รวมทั้งศึกษาพฤติกรรมการทิ้งรัง ** ตลอดจนลักษณะของรังนกกระจ่างที่เป็นรังร้าง***

นักเรียนกลุ่มดังกล่าวได้ดำเนินการโดยทำการศึกษาและสำรวจชนิดของนกกระจ่าง ที่บริเวณหมู่บ้านตำบลท่าข้าม ซึ่งมีทั้งหมด 7 หมู่บ้าน และทำการศึกษารังที่พบในแต่ละเดือน โดยทำการสำรวจตั้งแต่เดือนมกราคม ถึง ธันวาคม พ.ศ.2551 โดยสำรวจเดือนละครั้ง

รูปลักษณ์ของนกกระจ่างมี 3 ชนิด คือ นกกระจ่างธรรมดา นกกระจ่างทอง และนกกระจ่างอกลาย ชนิดที่พบในหมู่บ้านตำบลท่าข้ามเป็นนกกระจ่างธรรมดา *P. philippinus* มีขนาดเล็กยาวประมาณ 15 เซนติเมตร ปากสั้น คอสั้น ปีกสั้น หางสั้นและขาสั้น ลำตัวมีสีเหลืองสลับน้ำตาล สำหรับการศึกษาดังกล่าวเกี่ยวกับการดำรงชีวิตของนกกระจ่าง พบว่า นกกระจ่างจะอาศัยอยู่บริเวณต้นไม้ใหญ่ ใกล้คลอง หรือแหล่งน้ำ

รูปนกกระจ่างธรรมดา เป็นชนิดที่พบในท้องถิ่น

ภาพลักษณะรังของนกกระจาบ

แบบที่ 1 รังแบบหมวก

แบบที่ 2 รังแบบกระเปาะ

ลักษณะรังนกกระจาบมีการสร้างรัง 2 แบบ คือ แบบที่ 1 รังแบบหมวก : ลักษณะคล้ายหมวกแบบมีสายรัดคาง เป็นรังที่นกกระจาบตัวผู้สร้างขึ้นเพื่อใช้หาคู่ และทดสอบว่าเมื่อนกตัวเมียมาเกาะแล้วต้องการอยู่ร่วมกันหรือไม่ ถ้านกตัวเมียไม่อยู่ด้วยก็จะไม่สร้างรังต่อ แต่ถ้านกตัวเมียต้องการอยู่ร่วมด้วยจะช่วยกันสร้างรังต่อจนเป็นแบบที่ 2 รังแบบกระเปาะ : ลักษณะคล้ายรูปกระเปาะ หรือกระโถม มีรูเข้า-ออกหนึ่งทางเป็นปล่องยาว โดยมีระยะความสูงจากพื้นดินโดยเฉลี่ยของรังนกแบบหมวก 2.15 เมตร เฉลี่ยที่ระดับความสูงของรังนกแบบกระเปาะ 2.3 เมตร สำหรับอาหารของนกกระจาบ พบว่านกกระจาบเป็นสัตว์ที่กินทั้งพืชและสัตว์ เช่น เมล็ดหญ้า ธัญพืช แมลง ตัวหนอน และสัตว์ขนาดเล็ก

สำหรับการสร้างรังของนกกระจาบในท้องถิ่น พบว่าช่วงระยะเวลาเดือนมีนาคมถึงเดือนตุลาคม เป็นช่วงระยะเวลาที่พบรังนกกระจาบแสดงว่าเป็นช่วงระยะเวลาที่นกกระจาบผสมพันธุ์ ซึ่งนกกระจาบจะมีการสร้างรังเพื่อผสมพันธุ์และวางไข่ในช่วงเดือนมิถุนายนมากที่สุด ส่วนใหญ่นกกระจาบจะสร้างรังบริเวณที่มีต้นกระถินณรงค์มากที่สุด

จากการศึกษาพฤติกรรมการสร้างรังของนกกระจาบ พบว่าจำนวนวัสดุที่นกกระจาบคาบไปใช้สร้างรังแต่ละครั้งมีประมาณ 2 - 3 อัน ซึ่งมีความยาวเฉลี่ยของวัสดุที่นกใช้สร้างรังประมาณ 24.6 เซนติเมตร โดยนกกระจาบมีระยะเวลาการบินไป - กลับ โดยเฉลี่ยใช้ระยะเวลาประมาณ

56.16 วินาที/ครั้ง โดยวัสดุที่นำมาใช้สร้างรังมากที่สุด คือ เศษหญ้า รองลงมาได้แก่ ใบแฉม ใบไม้ และดอกหญ้า และชอบสร้างรังบริเวณที่มีต้นกระถินณรงค์มากที่สุด นกกระจาบมีระยะเวลาในการสร้างรังในแต่ละหมู่บ้านแตกต่างกัน โดยมีระยะเวลาในการสร้างรังเฉลี่ยน้อยที่สุด 10 วัน และมีระยะเวลาในการสร้างรังเฉลี่ยมากที่สุด 24 วัน พฤติกรรมการวางไข่พบว่า จำนวนไข่ที่พบโดยเฉลี่ย 2 - 3 ฟอง/รัง ไข่จะมีสีขาวไม่มีลวดลาย ขนาดของไข่เฉลี่ยมีส่วนกว้าง 1.19 เซนติเมตรมีส่วนยาว 1.48 เซนติเมตร

พฤติกรรมในการฟักไข่ การเลี้ยงดูลูกนกแรกเกิดจนถึงลูกนกออกจากรัง พบว่านกกระจาบมีระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในแต่ละรังไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของแต่ละพื้นที่ ซึ่งเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งในการเจริญเติบโตของนก โดยมีระยะเวลาเฉลี่ยที่นกอาศัยอยู่ในรัง ประมาณ 21 - 27 วัน และมีนกตัวเมียเป็นฝ่ายเลี้ยงดูลูกนกจนโต สำหรับพฤติกรรมการทิ้งรัง พบว่าเมื่อลูกนกบินออกจากรังไปหมดแล้ว แม่จะจิกปากรังทางเข้าให้สั้นลง จึงทำให้มีลักษณะปากแคบ ปลายไม่เสมอกันซึ่งเป็นสัญลักษณ์แสดงว่าเป็นรังร้าง ส่วนลักษณะปากรังที่มีลักษณะกว้าง ปลายบานเสมอกัน แสดงว่าเป็นรังที่มีนกอาศัยอยู่ ดังนั้นจึงสามารถนำลักษณะดังกล่าวไปใช้ในการสังเกตลักษณะรังร้างในท้องถิ่น เพื่อใช้เลือกในการเก็บรังไปใช้ประโยชน์โดยไม่เป็นการรบกวน เบียดเบียน หรือ ทำลายการดำรงชีวิตของนกกระจาบได้

ภาพบริเวณที่พบการสร้างรังของนกกระจาบ

ภาพลักษณะการสร้างรังบนต้นไม้

ในการสำรวจพฤติกรรมการดำรงชีวิตของนกกระจาบ นักเรียนกลุ่มดังกล่าวได้เสนอแนะว่า ในขณะที่สำรวจนกไม่ควรส่งเสียงดัง และต้องมีชুমสำหรับการพรางตัวด้วย เนื่องจากจะทำให้ตกใจและไม่กล้าเข้า-ออก จากรัง รวมทั้งไม่ควรทำกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความเสียหายแก่ที่อยู่อาศัยและรังของนกด้วย

เพื่อให้ผู้อ่านเกิดแนวคิดในการศึกษาเรื่องเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้กว้างขวางและเกิดความคิดสร้างสรรค์ที่จะนำข้อมูลไปประยุกต์ใช้ในการศึกษาทำโครงการด้านนี้มากขึ้น ตลอดจนเพื่อให้ผู้อ่านได้ทราบข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนของอาจารย์ที่ปรึกษาบ้าง ผู้เขียนจึงได้ติดต่อขอสัมภาษณ์บทบาทและแนวคิดในส่วนของอาจารย์

Q : อาจารย์คะ อะไรเป็นสิ่งที่จูงใจให้นักเรียนเลือกทำโครงการนี้คะ

A : การเลือกทำโครงการวิทยาศาสตร์ ในแต่ละเรื่องนั้นขึ้นอยู่กับความสนใจของนักเรียนมากกว่าการตัดสินใจของครู โดยนักเรียนจะเป็นผู้นำความรู้ หลักการ และทฤษฎีที่ครูสอนไปปฏิบัติ โดยครูเป็นผู้กระตุ้นให้ผู้อ่านเกิดแนวคิด ทั้งในเรื่องการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมใกล้ตัว ความอยากรู้ในเรื่องที่สงสัย ความต้องการได้รับคำตอบที่ถูกต้อง ซึ่งในส่วนนี้เองที่ทำให้เกิดแรงบันดาลใจกับนักเรียน จึงทำให้เกิดการค้นคว้าหาคำตอบขึ้นในลักษณะโครงการ สำหรับโครงการเรื่อง ศึกษาพฤติกรรมการดำรงชีวิตของนกกระจาบ เกิดจากนักเรียนเห็นว่าชาวบ้านจะเก็บรังนกกระจาบไปขายและบางรังมีลูกนกเล็ก ๆ บางรังมีไข่อยู่ ซึ่งชาวบ้านเก็บรังนกกระจาบไปจะทิ้งลูกนกไว้ ซึ่งถ้าปล่อยลูกนกทิ้งไว้ก็ถูกมดกัดตายในที่สุด ด้วยเหตุนี้เมื่อนักเรียนในโรงเรียนและนักเรียนผู้จัดทำโครงการพบเจอ มักจะนำลูกนกไปเลี้ยง แต่บางคนก็เลี้ยงแล้วตาย นักเรียนจึงได้นำข้อมูลเกี่ยวกับนกกระจาบมาถามครู จึงเป็นที่มาในการจูงใจให้นักเรียนร่วมกันค้นหาคำตอบเกี่ยวกับพฤติกรรมการดำรงชีวิตของนกกระจาบขึ้น

Q : อาจารย์มีบทบาทหรือส่วนร่วมในการทำโครงการอย่างไรบ้างคะ

A : เป็นผู้ให้คำปรึกษาในด้านการเข้าถึงแหล่งข้อมูลทั้งจากห้องสมุด มหาวิทยาลัย เว็บไซต์ แหล่งเรียนรู้ในชุมชนหรือความรู้ในด้าน

การดูแลที่ถูกต้อง และนำการใช้อุปกรณ์ การให้ความรู้เรื่องความปลอดภัยในการออกไปสำรวจนกกระจาบในป่าละเมาะ การพรางตัว และติดตามผลการดำเนินงานของนักเรียนหลังจากให้คำปรึกษาแล้วนักเรียนนำไปปฏิบัติได้ถูกต้องหรือไม่อย่างไร เช่น การออกไปสำรวจนกกระจาบกับนักเรียนในห้องเรียนโดยใช้เวลาช่วงกลางวัน ช่วงเย็นหลังเลิกเรียน หรือวันหยุด ซึ่งในการทำโครงการนั้นครูที่ปรึกษาจะต้องคอยกระตุ้นนักเรียนให้ได้รับความรู้ จากการปฏิบัติด้วยตนเองมากที่สุด ช่วยในการพิสูจน์อักษร การทำรูปเล่มที่ถูกต้องและสมบูรณ์

Q : จากผลงานที่ได้รับรางวัลนี้ อาจารย์จะเสนอแนะให้มีการพัฒนาหรือสานต่อให้เกิดโครงการที่น่าสนใจและมีประโยชน์อะไรบ้างคะ

A : จากโครงการเรื่องนี้ เราสามารถนำข้อมูลที่ได้ไปเป็นแนวทางในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตของนกกระจาบ และการเก็บรังนกกระจาบ เพราะแหล่งที่นกกระจาบทำรังนั้นเป็นแหล่งที่อุดมสมบูรณ์ห่างจากสิ่งรบกวน ดังนั้นถ้ามีแหล่งที่อยู่ของนกกระจาบอยู่มาก นั้นแสดงถึงความสมบูรณ์ของสิ่งแวดล้อมด้วย ทั้งนี้เรายังสามารถนำความรู้ที่ได้ไปประยุกต์ศึกษาต่อได้เกี่ยวกับลวดลายของรังนกกระจาบ โดยการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมการสร้างรังว่านกกระจาบมีวิธีการสานรังนกกระจาบ ให้มีลักษณะสวยงามได้อย่างไร และการหาอาหารของนกกระจาบว่านกกระจาบออกหาอาหารในระยะทางห่างจากรังไกลเท่าใด

สิ่งที่ได้จากการทำโครงการนี้นอกจากจะทำให้ให้นักเรียนกลุ่มดังกล่าวได้เรียนรู้การใช้กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ในภาคปฏิบัติ ช่วยให้นักเรียนมีความสุข สนุกสนานที่ได้เรียนรู้ รู้จักและเข้าใจสังคมชีวิตสัตว์ที่แสนน่ารักตัวน้อยนี้แล้ว ผู้เขียนยังเชื่อว่าสิ่งทั้งดงามอีกอย่างหนึ่งได้เกิดขึ้นในจิตใจเด็ก ๆ แล้ว นั่นคือ **ความเมตตา และ ความอ่อนโยน** ของจิตใจ ทำให้รู้คุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเกิด **ความพร้อมที่จะอนุรักษ์ธรรมชาติ** ให้คงอยู่อย่างสมบูรณ์และยาวนานที่สุด

และนี่เป็นอีกหนึ่งตัวอย่างของโครงการที่ดี มีความคิดสร้างสรรค์ เกิดประโยชน์ต่อโลกใบนี้ โครงการนี้จึงทำให้เด็ก ๆ กลุ่มนี้ได้รับรางวัลถึง 2 รางวัล คือ **รางวัลชนะเลิศ การแข่งขันโครงการวิทยาศาสตร์ระดับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สาขาวิทยาศาสตร์ชีวภาพ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และ รางวัลรองชนะเลิศอันดับ 1 ของการประกวดโครงการวิทยาศาสตร์ระดับประเทศ ประจำปี 2552 จากสมาคมวิทยาศาสตร์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ อีกด้วย**

***พฤติกรรมการดำรงชีวิต** หมายถึง พฤติกรรมการดำรงชีวิตของนกกระจาบที่เกี่ยวกับพฤติกรรมการสร้างรัง พฤติกรรมการวางไข่ พฤติกรรมการเลี้ยงดูลูกนก พฤติกรรมการทิ้งรัง

****พฤติกรรมการทิ้งรัง** หมายถึง การที่นกกระจาบออกจากรังไปสร้างรังใหม่

*** **รังร้าง** หมายถึง รังนกกระจาบที่ไม่มีนกอาศัยอยู่

รุ่งโรจน์ สิบญาติ นันท์พล อินทริชาติและชาญณรงค์ วัฒนชัย. (2552). ศึกษาพฤติกรรมการดำรงชีวิตของนกกระจาบ. (โครงการวิทยาศาสตร์ รางวัลชนะเลิศการแข่งขันการประกวดโครงการวิทยาศาสตร์ระดับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น สาขาวิทยาศาสตร์ชีวภาพ และรางวัลรองชนะเลิศอันดับ 1 ของการประกวดโครงการวิทยาศาสตร์ ระดับประเทศ ประจำปี 2552 จัดโดย สมาคมวิทยาศาสตร์แห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์)